

CA : Sage.

การพัฒนาแบบแผนการนิเทศภายในที่มีประสิทธิผล สำหรับโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ร้อยเอ็ด เขต 1
DEVELOPMENT OF MODEL FOR EFFECTIVE INTERNAL SUPERVISION IN SCHOOLS
UNDER THE OFFICE OF ROI-ET PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA 1

17

เพิ่มพูล ร่มศรี*

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริ ถิอาสนา**

ดร.นุชนา เหลืองอังกูร**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการนิเทศภายใน เพื่อพัฒนาและศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิผล สำหรับโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ร้อยเอ็ด เขต 1 แบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการนิเทศภายใน โดยศึกษากับประชากร จำนวน 714 คน แยกเป็น ผู้อำนวยการโรงเรียน 238 คน รองผู้อำนวยการโรงเรียนหรือหัวหน้าฝ่ายวิชาการ 238 คน และครูผู้สอน 238 คน สัมภาษณ์กลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน และศึกษาตัวอย่างที่ดี 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านหนองฮีหนองแคน โรงเรียนบ้านคุ่ม และโรงเรียนสนามบิน ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายใน ตรวจสอบยืนยันความถูกต้องเหมาะสมของร่างรูปแบบการนิเทศภายใน โดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 11 คน ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการนิเทศภายในกับโรงเรียน 3 แห่ง เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์กลุ่ม แบบบันทึกการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ แบบศึกษาเอกสาร แบบตรวจสอบ แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ และทำการวิเคราะห์เนื้อหาสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่า

1. โรงเรียนมีสภาพปัญหาและความต้องการทั้งโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก
2. รูปแบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิผล สำหรับโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ร้อยเอ็ด เขต 1 มี 7 องค์ประกอบ คือ 1) บุคลากร 2) การวางแผนกลยุทธ์เพื่อการนิเทศ 3) ระบบข้อมูลและสารสนเทศ 4) เทคนิคการนิเทศ 5) สื่อ แหล่งเรียนรู้ และเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ 6) การประเมินผลการนิเทศ และ 7) การสร้างเครือข่าย การเผยแพร่และขยายผลการนิเทศ
3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการนิเทศภายใน พบว่า โรงเรียนได้ดำเนินการตามรูปแบบการนิเทศภายในทุกองค์ประกอบ ยกเว้นการสร้างเครือข่าย การเผยแพร่และขยายผลการนิเทศ ทำให้โรงเรียนมีระบบการประกันคุณภาพภายในที่เข้มแข็ง ซึ่งบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการนิเทศ

* นักศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

** คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

*** คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the situation, problem, need, and guidelines for internal supervision, and 2) to develop and 3) to study the findings from trying out the model of effective internal supervision for schools under jurisdiction of the Office of Roi-et Primary Educational Service Area 1. There were 3 phases of research, Phase 1: the study of situation, problem, need, and guidelines for internal supervision by studying 714 population including 238 school directors, 238 assistant school directors or chiefs of academic division, 238 teachers, focus group interview 15 key informants, and 3 best practice study ; Ban-nong-hee-nong-kan School, Ban-koom School, and Sa-nam-bin School, Phase 2 : the development of internal supervision model, the tentative model was investigated its accuracy and propriety by 11 experts, and Phase 3: the internal supervision model was tried out in 3 schools. The instrument using for data collection included the questionnaire, group interview record form, connoisseurship record form, the document study form, the checklist form, the interview form, and the satisfaction evaluation. Data were analyzed by calculating the mean and standard deviation for quantitative data, and content analysis for qualitative data.

The research findings found that:

1. The situation, problem, and need of schools, in overall and each aspect, were in “High” level.
2. The model of effective internal supervision in schools under jurisdiction of the Office of Roi-et Primary Educational Service Area 1, consisted of 7 factors: 1) the staff, 2) the strategic plan for supervision, 3) the information communication and technology system, 4) the supervision technique, 5) the learning media and instruments using for supervision, 6) the supervision evaluation, and 7) the network development and supervision expansion.
3. The findings of tried out internal supervision model, found that the schools implemented based on every factor of internal supervision model except the network development, and supervision expansion. As a result, the schools obtained strong internal quality assurance system which achieved and accomplished the supervision goal.

ภูมิหลัง

การพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้นั้นมีหน่วยงานระดับปฏิบัติที่รับผิดชอบ คือ โรงเรียน และผู้ที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงาน คือ บุคลากรในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูผู้สอน ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเรียนของนักเรียนโดยตรง ดังนั้น การพัฒนาการเรียนของนักเรียนจึงต้องเริ่มด้วยการพัฒนาคนหรือพัฒนาการทำงานของครูให้มีประสิทธิภาพและทันกับการเปลี่ยนแปลง กระบวนการในการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาระดับโรงเรียนโดยวิธีการพัฒนาครูนั้นมีหลายกระบวนการ และกระบวนการที่สำคัญกระบวนการหนึ่ง คือ กระบวนการนิเทศการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531 : 1) ทั้งนี้เพราะการนิเทศการศึกษาเป็นการช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแนะนำแก่ครู ผู้บริหาร ตลอดจนบุคลากรในสถานศึกษาให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและพัฒนาทักษะในวิชาชีพให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงขึ้น การช่วยเหลือดังกล่าวมีวิธีการและเทคนิคต่างๆ มากมาย ซึ่งผู้นิเทศการศึกษาจำเป็นต้องฝึกฝนเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้าให้เกิดความชำนาญ เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ภารกิจและบทบาทของผู้นิเทศการศึกษาจะประสบผลสำเร็จ บรรลุเป้าหมายได้รับความเชื่อถือศรัทธาและการยอมรับจากผู้รับการนิเทศมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ ความชำนาญประสบการณ์ ตลอดจนเทคนิคของผู้นิเทศการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญ (นิพนธ์ ไทยพานิช. 2536 : 1)

การนิเทศเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับหน่วยงานทุกระดับ ทั้งนี้เพราะเมื่อเวลาเปลี่ยนไปสภาพแวดล้อมต่างๆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับงานที่ต้องปฏิบัติยิ่งหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงาน ความจำเป็นในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงให้บรรลุและมีประสิทธิภาพสูงสุด จึงเป็นการระบุดัดชอบโดยตรงของผู้บริหารหน่วยงานนั้นๆ ซึ่งผู้บริหารสามารถใช้การนิเทศเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาหรือความต้องการนั้นได้ ด้วยเหตุนี้ การนิเทศจึงเป็นกระบวนการของการศึกษาที่มุ่งจะส่งเสริมให้การสนับสนุนและพัฒนามาตรฐานของการศึกษา โดยเฉพาะผู้นิเทศก็ต้องการความรู้ประสบการณ์ ทักษะต่างๆ ในการนิเทศ ต้องการการสนับสนุน ต้องการขวัญกำลังใจ ขณะเดียวกันผู้รับการนิเทศก็ต้องการการดูแลเอาใจใส่ ต้องการช่วยเหลือและกำลังใจ และการสนับสนุนจากผู้นิเทศและผู้บริหารเช่นกัน นอกจากนี้การนิเทศยังเป็นที่ศาสตร์และศิลป์ ซึ่งกระบวนการนิเทศที่ถือว่าเป็นศาสตร์ก็เพราะกระบวนการนิเทศนี้เป็นปรัชญาที่แสวงหาความจริง ความรู้ และคุณค่าในสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา ส่วนที่ว่าเป็นศิลป์ก็เพราะต้องอาศัยเทคนิควิธีและมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การติดต่อประสานงานการจูงใจเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายของการศึกษา การนิเทศยังเป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาที่ต้องการการมีส่วนร่วมของบุคคล เป็นลักษณะรูปแบบประชาธิปไตย เพราะการนิเทศใช้หลักการต่างๆ ของประชาธิปไตยมาดำเนินการ ได้แก่ การเคารพซึ่งกันและกัน การประชุมปรึกษาหารือกัน การให้ความร่วมมือและการประสานงานกันแก้ปัญหา (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2546 : 13-16)

ปัจจุบันการนิเทศการศึกษาโดยศึกษานิเทศก์จากหน่วยงานต้นสังกัดนั้นไม่สามารถจะทำได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากการขยายตัวในด้านจำนวนสถานศึกษา ขนาดของสถานศึกษา ตลอดจนสาขาวิชาในสถานศึกษานั้น ทำให้ครู-อาจารย์ในสถานศึกษาเพิ่มจำนวนขึ้นมากกว่าเดิม การนิเทศการศึกษาจากภายนอกหรือจากศึกษานิเทศก์ จึงไม่เพียงพอและครอบคลุมไปทุกสาขาเพื่อแก้ไขในเรื่องนี้จึงจำเป็นต้องมีการนิเทศภายในโรงเรียน (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2546 : 221) ซึ่งสอดคล้องกับวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2538 : 63) และ ชาริ มณีศรี (2542 : 201-202) ที่มีความเห็นว่าปัญหาหลักของการนิเทศโดยทั่วไปมี 2 ประการ คือ การนิเทศทำได้ไม่ทั่วถึงและการนิเทศไม่มีคุณภาพ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ กิตติมา ปรีดีติลล (2532 : 306) ที่กล่าวไว้ว่า การนิเทศภายในโรงเรียนเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและมีความต้องการที่จะจัดให้มีขึ้นในโรงเรียน คือ 1) เป็นการช่วยส่งเสริมกำลังใจของศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการศึกษา ซึ่งมีไม่เพียงพอที่จะนิเทศได้อย่างทั่วถึง 2) การนิเทศโดยบุคลากรในโรงเรียน ผู้นิเทศเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับปัญหาที่มีอยู่ในโรงเรียนย่อมเป็นผู้รู้ปัญหาได้ดี แก้ปัญหาได้ดีและแก้ปัญหาได้ตรงจุดกว่าการที่จะให้บุคคลจากภายนอกมานิเทศ 3) ผู้นิเทศในโรงเรียนมีความคุ้นเคยกับผู้รับการนิเทศอยู่แล้ว ทำให้บรรยากาศในการนิเทศทำได้เป็นอย่างดีเป็นกันเอง ไม่ต้องเสียเวลาสร้างความคุ้นเคยเหมือนกับผู้นิเทศหรือผู้บริหารภายนอกโรงเรียน และ 4) ผู้นิเทศสามารถติดตามการปฏิบัติงานหรือผลการนิเทศได้ตลอดเวลาเพราะอยู่ใกล้ชิดกันและสามารถทำให้งานดำเนินไปถึงจุดมุ่งหมายโดยความต่อเนื่อง

อีกทั้งสภาพการณ์ในปัจจุบันที่กระแสการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปการศึกษากำลังดำเนินไปภายใต้กรอบนโยบายของกฎหมายการศึกษาแห่งชาติ คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งในการจัดทำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติครั้งนี้ ไม่ได้มุ่งที่จะเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรเลยๆ แต่ต้องการทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาไทย ฉะนั้นทุกหมวดทุกมาตรา จึงเขียนไว้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาอย่างแท้จริง (รุ่ง แก้วแดง. 2543 : 36-40) หากพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่ากระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ยึดหลักการสำคัญคือ “ผู้เรียนสำคัญที่สุด” นั้น จะบังเกิดพลังการพัฒนาจากระดับล่างเป็นสำคัญ นั่นคือ เกิดจากการพัฒนาโดยสถานศึกษา ซึ่งในทุกระดับการศึกษาของสถานศึกษาจะประกอบด้วยปัจจัยหลายปัจจัย องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ “กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน” ซึ่งจะเป็นกลไกของการชี้แนะ ให้ความช่วยเหลือ ควบคุม กำกับ ติดตามให้การปฏิรูปการเรียนรู้ภายในโรงเรียนก้าวหน้าไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การนิเทศภายใน ยังถูกกำหนดไว้ในกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์

และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาสถานศึกษา พ.ศ. 2542 ซึ่งกำหนดการกำกับ ติดตาม การจัดการศึกษาของผู้บริหารไว้ อย่างชัดเจนและในส่วนเกณฑ์การประเมินภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ยังได้ กำหนดให้การนิเทศภายในเป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์การประเมินด้วย เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาได้ตระหนัก เห็นความสำคัญ และนำไปปฏิบัติในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างเป็นรูปธรรม (กรรทอง จิรเดชากุล. 2550 : 1) นอกจากนี้ กฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 ก็ได้กำหนดไว้ให้มีการติดตาม คุณภาพการศึกษาเช่นเดียวกัน (สำนักนายกรัฐมนตรี. 2553 : 23)

จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องทุกคนจะต้องแสวงหาแนวทางการพัฒนาโดยใช้การนิเทศภายในเป็นยุทธศาสตร์ สำคัญควบคู่ไปกับการปฏิรูปการเรียนรู้ในสถานศึกษา เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาดังกล่าว สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาในฐานะหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบการจัดการศึกษา จะต้องให้ความสำคัญของการนิเทศภายในโรงเรียน โดยกำหนดไว้ในมาตรฐานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อให้สถานศึกษาได้ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรฐานของ สถานศึกษาให้ร้อยรัดกัน ทำให้เกิดผลในการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น โดยมีศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้ทำ หน้าที่นิเทศโรงเรียนในสังกัดโดยตรง เนื่องจากปัญหาและความต้องการของครูผู้สอน แต่การดำเนินการที่ผ่านมาการนำการ นิเทศภายในโรงเรียนไปปฏิบัติปรากฏว่ายังมีปัญหาอุปสรรคอยู่มาก (กรรทอง จิรเดชากุล. 2550 : 2) เช่น ศึกษานิเทศก์มี ภาระรับผิดชอบมากไม่สามารถไปนิเทศได้ทุกเวลาที่ครูมีปัญหา อีกทั้งยังมีปัญหาในด้านยานพาหนะ และงบประมาณที่มีอยู่ อย่างจำกัดไม่เพียงพอกับจำนวนโรงเรียน นอกจากนี้ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มองภาพงานการนิเทศภายในไม่ชัดเจน ครูผู้ ร่วมนิเทศขาดความรู้ความเข้าใจ จึงทำให้ครูมีความต้องการในการนิเทศ ซึ่งจะเห็นได้จากงานวิจัยของ นรา อารังสุข (2544 : 81-86) ได้ศึกษาความต้องการของครูในการนิเทศภายในจากผู้บริหาร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความต้องการในการนิเทศภายในจากผู้บริหารในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับคือ ด้านการพัฒนา ทักษะการทำงานกลุ่ม ด้านการเสริมสร้างประสบการณ์ทางวิชาชีพด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ครู โดยตรงและด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน ซึ่งประสิทธิผลของการนิเทศภายในสถานศึกษานั้นขึ้นอยู่กับความรู้และ ประสบการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษา

จากข้อมูลการประเมินคุณภาพภายนอก และจากรายงานผลการประเมินผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหาร สถานศึกษาหลายแห่งละเลยการนิเทศภายในโรงเรียนโดยสิ้นเชิงสถานศึกษาบางแห่งไม่มีข้อมูลการนิเทศภายในเลยและ บางแห่งไม่ได้ดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน จากข้อมูลข้างต้นทำให้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษาไม่เห็น ความสำคัญของการนิเทศภายใน ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือสถานศึกษาส่วนใหญ่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินด้านการนิเทศภายใน โรงเรียนในการประเมินคุณภาพภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (สมศ.) (กรรทอง จิรเดชากุล. 2550 : 2)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 มีโรงเรียนในสังกัด จำนวน 238 โรงเรียน ในการนิเทศ การศึกษาโดยศึกษานิเทศก์นั้นยังพบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ พบได้จากสรุปรายงานการนิเทศการศึกษาของกลุ่ม นิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา (2552 : 15) เมื่อปีการศึกษา 2551 สรุปไว้ว่า สภาพปัญหาและอุปสรรคการ นิเทศการศึกษาโดยศึกษานิเทศก์ ได้แก่ เวลาในการออกนิเทศไม่เป็นไปตามปฏิทินที่ได้กำหนดไว้เนื่องจากมีภารกิจอื่นซึ่งเป็น งานนโยบายเร่งด่วนเข้ามาให้ดำเนินการก่อนต้องเปลี่ยนเวลาในการออกนิเทศ ทำให้บางครั้งไม่ได้ออกนิเทศเลย ศึกษานิเทศก์ แต่ละคนต้องรับผิดชอบโรงเรียนประมาณคนละ 13-15 โรงเรียน ซึ่งมีระยะทางห่างไกลกันมากมีระยะเวลา ในการนิเทศ ไม่เพียงพอ งบประมาณในการนิเทศแต่ละครั้งมีจำนวนจำกัด อีกทั้งไม่มียานพาหนะด้วย จึงนิเทศได้ไม่ทั่วถึงและไม่ต่อเนื่อง ถึงห้องเรียนของทุกโรงเรียน

นอกจากนี้ยังได้มีผู้วิจัยและศึกษาค้นคว้าพบปัญหา อุปสรรค และความต้องการเกี่ยวกับการนิเทศภายในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ในเขตรับผิดชอบของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ไว้หลายคนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ จำเนียร ฉิรินัง (2534 : 138-141) ได้ศึกษาพบว่า ครูประจำชั้นโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความต้องการการนิเทศภายในอยู่ในระดับมาก ในขณะที่ คมศักดิ์ อีโน (2546 : 115) ได้สรุปไว้ว่า การจัดการนิเทศภายในโรงเรียนเป็นความจำเป็นที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องให้ความสนใจ เอาใจใส่ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความสามารถของบุคลากรให้พัฒนาคุณลักษณะการเรียนรู้การสอนให้บรรลุตามเป้าหมายได้ ซึ่งสอดคล้องกับ รัตนะ สิทธิสุนจิกร (2551 : 96-99) ได้สรุปไว้ว่า ระบบการนิเทศภายในยังมีจุดอ่อนด้านการปฏิบัติการนิเทศภายในโรงเรียนควรมีการดูแล กำกับ ติดตามการปฏิบัติการนิเทศภายในอย่างต่อเนื่อง ควรมีการพัฒนาครูและบุคลากรในโรงเรียนให้มีความสามารถในการจัดระบบการนิเทศภายในและร่วมเป็นผู้นิเทศ จึงจะทำให้การนิเทศภายในประสบความสำเร็จ

ซึ่งสภาพปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ที่ให้ไว้ต่อโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานหรือไม่ผ่านการประเมินภายนอกรอบสอง จำนวน 18 โรงเรียน ในลักษณะที่สอดคล้องกัน คือ ผู้บริหารโรงเรียนควรดำเนินการนิเทศภายในที่เป็นระบบ เพื่อพัฒนางานวิชาการให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยภาพรวมที่สูงขึ้น (กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา. 2552 : 2)

จากปัญหาที่พบแสดงให้เห็นว่า การนิเทศภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ถูกปล่อยปละละเลยไม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร ส่งผลทำให้ระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไม่เป็นที่น่าพอใจ โดยพิจารณาจากผลการสอบวัดคุณภาพระดับชาติ (O-NET) ของสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนสอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยคะแนนสอบของระดับประเทศ ยกเว้นกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (อังกฤษ) คณิตศาสตร์ และศิลปะ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสอบสูงกว่าระดับประเทศ (กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา. 2553 : 1) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2538 : 71) ที่ว่า ในวงการศึกษาของประเทศไทยมักไม่ค่อยสนใจในการนิเทศการศึกษาในหน่วยงานมากนัก เพราะเท่าที่ปรากฏ ผู้บริหารการศึกษาในระดับต่างๆ มักไม่ค่อยมีความเข้าใจในความสำคัญของงานด้านนี้ โดยมุ่งแต่จะคอยควบคุมดูแลตรวจตราในเรื่องธุรการมากกว่าจะสนใจเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา จึงเป็นเหตุให้ผลการเรียนการสอนไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

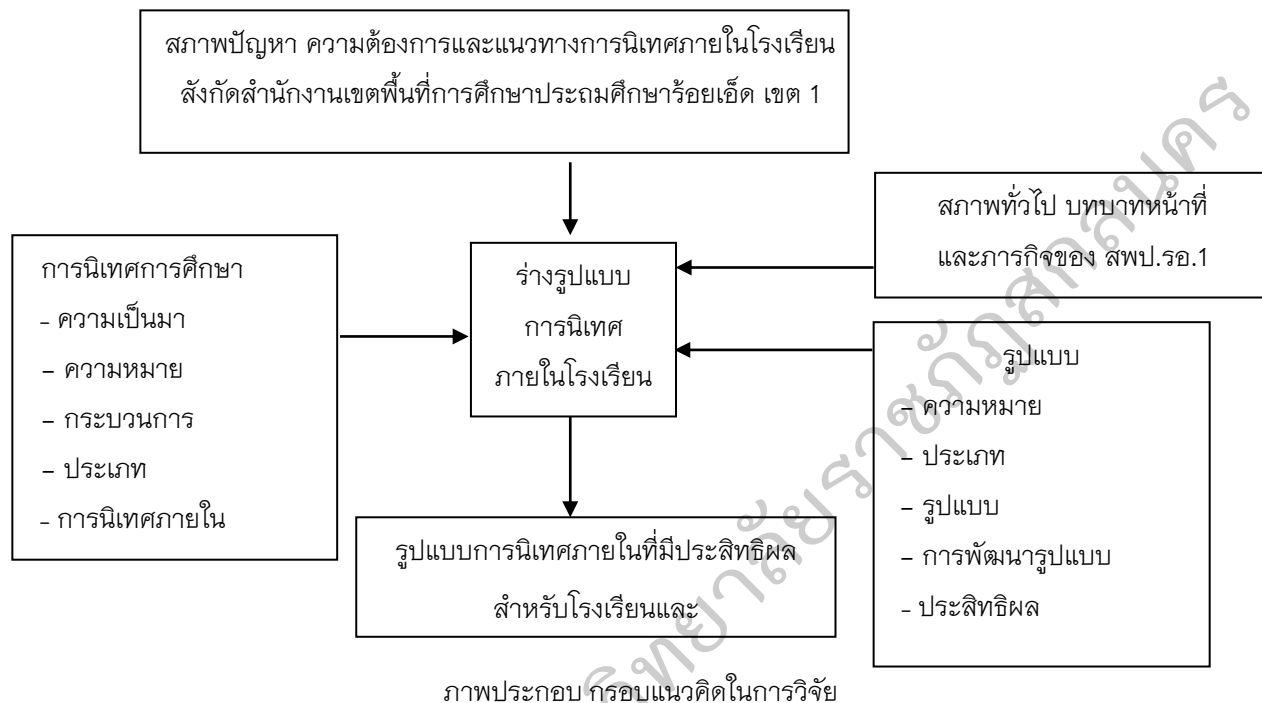
ด้วยสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาโดยตรง จึงมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิภาพสำหรับโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการนิเทศภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิภาพ สำหรับโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1

3. เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิผล สำหรับโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการนิเทศภายใน เริ่มต้นจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดกรอบเนื้อหาที่ทำการศึกษา สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วดำเนินการดังนี้

1.1 สัมภาษณ์สภาพปัญหาและความต้องการ ใช้แบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งหาคุณภาพด้านความเที่ยงตรงตามเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ (IOC) มีค่าตั้งแต่ 0.60–1.00 ซึ่งมากกว่า 0.50 จำนวน 60 ข้อ นำไปสอบถามจากประชากร คือ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียนหรือหัวหน้าฝ่ายวิชาการ และครูผู้สอนที่เป็นคณะกรรมการนิเทศภายในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 จาก 238 โรงเรียนละ 3 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 714 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.2 สัมภาษณ์สภาพปัญหาและหาแนวทางการนิเทศภายในจากการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

1.3 การหาแนวทางการนิเทศภายในโรงเรียนโดยการศึกษาตัวอย่างที่ดี (Best Practice Study) จำนวน 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านหนองสีทองแคน โรงเรียนบ้านดู่ และโรงเรียนสนามบิน เก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะกรรมการนิเทศภายในโรงเรียนโดยใช้แบบสัมภาษณ์กลุ่มและแบบบันทึกการศึกษาเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายใน เริ่มต้นจากการจัดทำร่างรูปแบบการนิเทศภายในโดยการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในระยะที่ 1 นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาก่อนนำเข้าตรวจสอบและยืนยันโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 11 ท่าน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบบันทึกการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการนิเทศภายใน กับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ร้อยเอ็ด เขต 1 จำนวน 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านแคนสามัคคี โรงเรียนบ้านขอนแก่น และโรงเรียนเมืองร้อยเอ็ด โดยดำเนินการดังนี้ 1) ประชุมชี้แจงให้บุคลากรทุกคนในโรงเรียนรับทราบ 2) โรงเรียนจัดทำโครงการการนิเทศภายในตามรูปแบบการนิเทศภายในของผู้วิจัย 3) โรงเรียนดำเนินการตามโครงการ 4) ผู้วิจัยนิเทศติดตามการทดลองใช้ 5) เก็บรวบรวมข้อมูลผลการทดลองโดยใช้แบบตรวจสอบและแบบสัมภาษณ์ผลการดำเนินงานตามรูปแบบ และแบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการนิเทศภายใน พบว่า โดยรวมแล้วมีปัญหาและความต้องการการนิเทศภายในอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาปัญหาเป็นรายด้าน พบว่า 1) ด้านบุคลากร ผู้บริหารโรงเรียนไม่ให้ความสนใจและไม่เห็นความสำคัญการนิเทศภายใน บุคลากรไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน ผู้นิเทศปฏิบัติตัวไม่เหมาะสม ไม่มีความรู้ความสามารถในเรื่องที่เจตนิเทศ บุคลากรมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการนิเทศภายใน บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจและขาดความตระหนักไม่ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ในการนิเทศภายใน ขาดการสร้างขวัญกำลังใจ 2) ด้านการวางแผน พบว่า ขาดการศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการการนิเทศภายในโดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่าย ขาดการวางแผนการนิเทศที่เป็นขั้นตอน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากร งบประมาณและทรัพยากรไม่เพียงพอ ขาดการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานและตัวชี้วัดความสำเร็จของการปฏิบัติการนิเทศ ไม่มีแผนการนิเทศหรือมีแต่ไม่ชัดเจน ขาดการนำแผนไปปฏิบัติ 3) ด้านระบบข้อมูลและสารสนเทศ พบว่า มีข้อมูลไม่ครอบคลุมเรื่องที่นิเทศ ขาดการปรับปรุงให้ถูกต้องทันสมัย ขาดระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ดีและเก็บข้อมูลเป็นเอกสารทำให้ยากต่อการค้นหามาใช้ ไม่มีความรู้ที่จะจัดเก็บข้อมูลไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์และไม่สามารถค้นหาข้อมูลจากคอมพิวเตอร์ได้ ไม่มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ไม่สามารถป้องกันการสูญหาย การลักลอบขโมย การลบข้อมูลหรือการแก้ไขและบันทึกข้อมูลได้ 4) ด้านวิธีการและเทคนิคการนิเทศ พบว่าไม่ดำเนินการนิเทศตามแผนที่กำหนดไว้ มีวิธีการนิเทศที่ไม่หลากหลายไม่ต่อเนื่อง ขาดการยกย่องชมเชย สร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศในการปฏิบัติการนิเทศ ขาดการนิเทศที่เป็นระบบ ขาดการสร้างข้อตกลงหรือกำหนดแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ขาดการทำความเข้าใจร่วมกันของบุคลากรทุกคนในโรงเรียนเกี่ยวกับวิธีการและเครื่องมือก่อนดำเนินการนิเทศ ขาดการประชุมสรุปผลการนิเทศ 5) ด้านสื่อและเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับการกำหนด การมีส่วนร่วมในการสร้าง การจัดเตรียม สื่อและเครื่องมือการนิเทศให้เหมาะสมและมีคุณภาพ บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในการสร้าง และการใช้ โรงเรียนขนาดเล็กจะขาดงบประมาณ ขาดการสรุปผลการใช้สื่อและเครื่องมือทุกครั้ง 6) ด้านการประเมินผล พบว่า ขาดผู้รับผิดชอบ ขาดการประเมินผลการนิเทศอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบด้วยวิธีการที่หลากหลาย และการนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลไปใช้ในการพัฒนาปรับปรุงการนิเทศให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินผลการนิเทศ การสร้างและพัฒนาเครื่องมือประเมินผลการนิเทศที่เหมาะสมและมีคุณภาพ และการสรุปรายงาน ขาดการตรวจสอบปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานนิเทศและหาวิธีการแก้ไขข้อบกพร่องร่วมกัน ขาดการรายงานการประเมินผลให้ผู้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้องทราบเป็นระยะๆ 7) ด้านการเผยแพร่และขยายผล พบว่า มีปัญหามาก เนื่องจากไม่มีการเผยแพร่และขยายผลหรือ

รายงานต่อบุคคลหรือหน่วยงานใดๆ ไม่มีการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพราะโรงเรียนไม่ได้ดำเนินการนิเทศภายในอย่างมีรูปแบบที่ชัดเจน

ส่วนแนวทางการการนิเทศภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 พบว่า

- 1) ด้านบุคลากร ควรแต่งตั้งผู้นิเทศให้ตรงกับความรู้ความสามารถ ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้สนับสนุนการนิเทศควรมีคณะกรรมการสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์เข้ามาร่วมด้วย มีความตระหนักต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง และได้รับการพัฒนาให้เป็นที่ยอมรับ เป็นที่ศรัทธา เป็นแบบอย่างที่ดี ตั้งใจปฏิบัติงานด้วยความทุ่มเท เสียสละ ควรให้บุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดผู้นิเทศ ถ้าเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ ควรแบ่งบุคลากรนิเทศกันเป็นสายชั้น โดยมีหัวหน้าสายชั้นเป็นประธาน มีรองหัวหน้าสายชั้น และหัวหน้ากลุ่มสาระในสายชั้นเป็นคณะกรรมการนิเทศและผู้นิเทศ และสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักให้บุคลากรทุกคนเกี่ยวกับการนิเทศภายใน
- 2) ด้านการวางแผน ควรกำหนดนโยบาย เป้าหมายการนิเทศภายในให้ชัดเจน มีการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของผู้รับการนิเทศ ควรมีระบบข้อมูลที่ละเอียดชัดเจนประกอบการวางแผน ดำเนินการวางแผนและจัดทำแผนการนิเทศให้ต่อเนื่อง ละเอียด ชัดเจน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกคน ให้บุคลากรเกิดความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน จะต้องรู้ว่ามีปัญหาอะไร มีแนวทางแก้ไขปัญหาย่างไร ใช้เวลาเท่าไร แล้วจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน ควรพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนการนิเทศภายใน จัดสรรทรัพยากรและงบประมาณไว้ให้ชัดเจนเพียงพอ
- 3) ด้านระบบข้อมูลและสารสนเทศ ควรแต่งตั้งและกำหนดบทบาทหน้าที่ผู้รับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน ใช้ระบบเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศให้สะดวกรวดเร็วและปลอดภัย โดยจัดข้อมูลให้กระชับ อ่านเข้าใจง่าย หากจัดทำข้อมูลสารสนเทศในรูปของเอกสารเป็นส่วนใหญ่ ควรจัดทำทะเบียนคุมเอกสารไว้ด้วยเพื่อง่ายต่อการค้นหา ควรพัฒนาบุคลากรทุกคนเกี่ยวกับระบบข้อมูลและสารสนเทศ และการใช้เทคโนโลยีสืบค้นข้อมูลหรือจัดเก็บข้อมูล โรงเรียนขนาดเล็กหรือขนาดกลางอาจจะแต่งตั้งให้นักเรียนที่มีความสามารถด้านคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยก็ได้ ถ้าเป็นโรงเรียนขนาดกลางหรือขนาดใหญ่มีบุคลากรเพียงพอควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบจัดระบบข้อมูลสารสนเทศเป็นสายชั้นจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ให้เพียงพอกับการจัดเก็บข้อมูลงานแต่ละฝ่ายโดยยึดโครงสร้างการบริหารงาน 4 ฝ่าย
- 4) ด้านวิธีการและเทคนิคการนิเทศ ควรใช้การนิเทศทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ ควรมีวิธีการนิเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม ใช้วิธีการนิเทศที่หลากหลายและเป็นทางบวกโดยการให้คำชมเชย ให้กำลังใจ ไม่ตำหนิตติเตียน และควรมีการสรุปรายงานผลการนิเทศ
- 5) ด้านสื่อและเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ ควรจัดหาหรือจัดทำให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการนิเทศ ควรมีสื่อและเครื่องมือที่ที่หลากหลาย ครบและพร้อมใช้ และกำหนดไว้ในแผนการนิเทศอย่างชัดเจน พร้อมทั้งพัฒนาบุคลากรด้วย
- 6) ด้านการประเมินผล ควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบ โรงเรียนขนาดเล็กควรเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน โดยอาจให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในบางเรื่อง ควรพัฒนาบุคลากร คณะกรรมการนิเทศจะต้องกำกับ ติดตามและประเมินผลการนิเทศอย่างใกล้ชิด และจริงจัง และมีการรายงานผลการประเมินผล และควรนำผลการประเมินมาปรับปรุงพัฒนาการนิเทศอย่างจริงจัง
- 7) ด้านการเผยแพร่และขยายผล ควรมีทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน โดยเน้นการสร้างเครือข่าย ทั้งในลักษณะของเอกสารเป็นกลุ่มย่อยหรือนำเสนอต่อที่ประชุมหรือการนำเสนอบนเวทีจากการเป็นวิทยากร

2. ผลการพัฒนาแบบการนิเทศภายใน พบว่า การนิเทศภายในควรดำเนินการตามองค์ประกอบต่อไปนี้

- 1) บุคลากร เป็นการแต่งตั้งให้มีผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศภายใน ตรงกับความรู้ความสามารถ มีความตระหนัก ตั้งใจปฏิบัติงาน ยอมรับซึ่งกันและกัน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง และพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ หรือขอความร่วมมือจากผู้สนับสนุนการนิเทศ ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกหรือผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางมาเป็นผู้นิเทศ เพื่อให้ความรู้ ให้คำแนะนำช่วยเหลือเฉพาะเรื่อง เชิญหน่วยงานต้นสังกัดให้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนและกำกับติดตามและผลักดันให้บุคลากรในโรงเรียนดำเนินการนิเทศภายในอย่างจริงจัง
- 2) การวางแผนกลยุทธ์เพื่อการนิเทศ เป็นการวางแผนการนิเทศภายในอย่างเป็นขั้นตอน คือ มีการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของผู้รับการนิเทศ เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา มีระบบข้อมูลที่ละเอียดชัดเจนประกอบ

การวางแผน กำหนดนโยบาย จุดมุ่งหมายและเป้าหมายการนิเทศภายในให้ชัดเจน กำหนดวิธีสัทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ ตลอดจนโครงการนิเทศภายในควรจัดโครงสร้างการทำงาน มีบุคลากรภายนอกเข้ามาร่วมวางแผน จัดสรรทรัพยากรและงบประมาณไว้ให้ชัดเจนเพียงพอ ซึ่งบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจตลอดจนการสร้างเงื่อนไขเพื่อกระตุ้นและผลักดันให้องค์ประกอบอื่นๆ ดำเนินการไปได้ด้วยดีโดยการกำหนดมาตรการและทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน (MOU) ของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน 3) ระบบข้อมูลและสารสนเทศ เป็นการจักระบบข้อมูลและสารสนเทศเกี่ยวกับลักษณะงานที่จะนิเทศให้กระชับ อ่านเข้าใจง่าย ถูกต้อง ครบถ้วน ทันสมัย ค้นหาได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว โดยการนำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้ในการรวบรวม/จัดเก็บ/ประมวลผลข้อมูล และมีการป้องกันข้อมูลไม่ให้สูญหายบุคลากรทุกคนควรได้รับการพัฒนาเกี่ยวกับระบบข้อมูลและสารสนเทศ และการใช้เทคโนโลยีสืบค้นข้อมูลหรือจัดเก็บข้อมูล หรืออาจให้นักเรียนที่มีความสามารถด้านเข้ามาช่วย 4) เทคนิคการนิเทศ เป็นเทคนิคและวิธีการนิเทศต่างๆ ที่ตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศ คือ การช่วยให้บุคลากรในโรงเรียนสามารถปรับปรุงหรือพัฒนางานที่รับผิดชอบเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น โดยมีการประชุมชี้แจงให้ผู้เกี่ยวข้องมีความเข้าใจ ใช้การนิเทศทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ ให้เหมาะสมตามสถานการณ์ มีวิธีการนิเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม ใช้วิธีการนิเทศที่หลากหลายและเป็นทางบวกโดยการให้คำชมเชย ให้กำลังใจ ไม่ตำหนิตติเตียน และสรุปรายงานผลการนิเทศ 5) สื่อ แหล่งเรียนรู้ และเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ เป็นวัสดุ อุปกรณ์ สถานที่และเอกสารที่ใช้ประกอบการนิเทศที่หลากหลาย เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการนิเทศ มีการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการสร้าง การพัฒนาการฝึกใช้สื่อ และการจัดทำ กำหนดสื่อและเครื่องมือในนิเทศไว้ในแผนการนิเทศอย่างชัดเจน จัดทำทะเบียนสื่อ แหล่งเรียนรู้ และเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ 6) การประเมินผลการนิเทศ เป็นการแสวงหา รวบรวม และจัดเตรียมข้อมูล เพื่อตีค่าผลการนิเทศว่าบังเกิดผลดีเพียงใด โดยใช้เครื่องมือประเมินผลการนิเทศ แล้วสรุปรายงานผลการประเมิน และนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงการนิเทศต่อไป โดยแต่งตั้งผู้รับผิดชอบประเมินผลการนิเทศ อาจให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในบางเรื่อง และพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการประเมินผลการนิเทศ 7) การสร้างเครือข่าย การเผยแพร่และขยายผลการนิเทศ หรือข้อมูลข่าวสารการนิเทศไปยังผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิผล สำหรับโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 พบว่า การประชุมชี้แจงบุคลากรโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างมีการเตรียมความพร้อมดีทุกด้าน ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับความรู้ความเข้าใจเนื้อหาทุกเรื่อง ตรงตามวัตถุประสงค์ เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ได้ดี ส่วนผลการดำเนินงานตามรูปแบบการนิเทศภายใน พบว่า 1) ด้านบุคลากร มีคำสั่งแต่งตั้งและกำหนดบทบาทหน้าที่การนิเทศภายในให้กับบุคลากรอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร ในโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลางมีครูไม่มากนักจึงแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศและผู้นิเทศจากครูทุกคนในโรงเรียน ตามความรู้ความสามารถ ส่วนโรงเรียนขนาดใหญ่ ซึ่งมีครูจำนวนมากได้แต่งตั้งจากหัวหน้าสายชั้นหรือระดับชั้นและหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้จากการคัดเลือกของครู เป็นที่ยอมรับของครู นอกจากนี้ผู้บริหารจะคอยกำกับ ติดตาม พฤติกรรมของคณะกรรมการนิเทศและผู้นิเทศอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ ตลอดจนการส่งเข้ารับการพัฒนาอยู่เป็นประจำ ซึ่งทุกโรงเรียนได้รับความร่วมมืออย่างดีจากคณะกรรมการนิเทศและผู้นิเทศ คือ ตั้งใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความทุ่มเท เสียสละ มีการขอความร่วมมือจากผู้สนับสนุนการนิเทศซึ่งเป็นบุคลากรภายนอกหรือผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางมาเป็นผู้นิเทศ เพื่อให้ความรู้ คำแนะนำช่วยเหลือ มีการประชุมชี้แจงสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักให้บุคลากรทุกคน ในโรงเรียนขนาดกลางและใหญ่มีการกระตุ้นบุคลากรด้วยการเสริมแรงโดยการทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ร่วมกันระหว่างครูกับผู้บริหารโรงเรียน ส่วนโรงเรียนขนาดเล็กมีครูจำนวนน้อย และมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานอยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องมีบันทึกข้อตกลง แต่ผู้บริหารโรงเรียนต้องคอยให้กำลังใจ และเป็นผู้นำให้ความ

ช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา 2) ด้านการวางแผนกลยุทธ์เพื่อการนิเทศ มีการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของผู้รับการนิเทศ เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา ซึ่งพบว่า โรงเรียนทั้ง 3 โรงเรียน มีปัญหาและความต้องการเร่งด่วนในเรื่อง การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาเพื่อรองรับการประเมินภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (สมศ.) มีการศึกษาผลการประเมินภายนอกและภายในรอบที่ผ่านมา เพื่อให้เข้าใจปัญหาอย่างแท้จริงร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย พร้อมทั้งหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น แล้วนำไปปรับปรุงมาตรฐานของสถานศึกษา และจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา มีการกำหนดนโยบาย จุดมุ่งหมาย และเป้าหมายการพัฒนาเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วน โดยใช้รูปแบบการนิเทศภายในเข้ามาช่วย กำหนดมาตรการในการดำเนินการ จัดโครงสร้างการทำงาน และกำหนดบทบาทหน้าที่ชัดเจน โรงเรียนขนาดเล็กและกลางได้ขอความร่วมมือบุคลากรจากหน่วยงานต้นสังกัด คือ ศึกษาธิการเขต เข้ามาช่วยวางแผน ดำเนินการวางแผนการนิเทศ และจัดทำแผนการนิเทศชัดเจนเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน โดยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการนิเทศ แล้วแจ้งบุคลากรทุกคน มีการจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณสำหรับการนิเทศไว้ให้ชัดเจน 3) ด้านระบบข้อมูลและสารสนเทศ ได้นำคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยให้เพียงพอ สะดวกรวดเร็วและปลอดภัย โดยติดตั้งผ่านก่อนเข้าใช้เครื่องเพื่อป้องกันการสูญหาย การลักลอบขโมย การลบข้อมูลหรือการแก้ไขและบันทึกเข้าข้อมูลได้ โรงเรียนขนาดใหญ่มีเจ้าหน้าที่ธุรการซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบงานโดยตรงจึงจัดได้อย่างกระชับ มีระบบค้นหาได้ง่าย ส่วนโรงเรียนขนาดกลางและเล็ก มีครูผู้สอนเป็นผู้รับผิดชอบซึ่งมีการจัดการระบบข้อมูลสารสนเทศไม่กระชับพอ ยังมีข้อมูลบางส่วนที่กระจัดกระจาย มีการจัดทำทะเบียนคุมเอกสารไว้ด้วย ทำให้ง่ายต่อการค้นหา มีโครงการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสืบค้นข้อมูลหรือจัดเก็บข้อมูลและสารสนเทศ โรงเรียนขนาดเล็กและกลางมีการแต่งตั้งให้นักเรียนที่มีความสามารถด้านคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในการสืบค้นหรือจัดระบบข้อมูลสารสนเทศ โรงเรียนขนาดใหญ่และกลางมีงบประมาณมากสามารถจัดระบบอินเทอร์เน็ตให้สะดวกรวดเร็วต่อการเข้าถึงสืบค้นข้อมูลได้ ส่วนโรงเรียนขนาดเล็กได้รับจัดสรรระบบอินเทอร์เน็ตจากหน่วยงานต้นสังกัดพอใช้ได้บ้าง และสามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตเข้ามาช่วย โดยการใช้ระบบ LAN เชื่อมต่อเครื่องของครูทุกคนในโรงเรียน ครูทุกคนจึงสามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศได้ทั้งโรงเรียน 4) ด้านเทคนิคการนิเทศ มีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจก่อนดำเนินการนิเทศ ใช้การนิเทศทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีแบบกัลยาณมิตร ชมเชยให้กำลังใจ ไม่ตำหนิตติเตียน และมีการประชุมสรุปรายงานผลการนิเทศเป็นระยะ 5) ด้านสื่อ แหล่งเรียนรู้และเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ มีการจัดหาหรือเตรียมสื่อที่ใช้ในการนิเทศ พร้อมทั้งจัดทำทะเบียนสื่อไว้ด้วย มีการสืบค้นข้อมูลและจัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสังกัด มีการจัดหาหรือเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศเกี่ยวกับระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา มีการพัฒนาคณะกรรมการนิเทศและผู้นิเทศเกี่ยวกับการใช้สื่อและการจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ มีการกำหนดสื่อและเครื่องมือที่นิเทศไว้ในแผนการนิเทศอย่างชัดเจน 6) การประเมินผลการนิเทศ มีคำสั่งแต่งตั้งผู้รับผิดชอบ โดยให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายบริหารของโรงเรียน โรงเรียนขนาดเล็กได้เชิญศึกษาธิการเขตเข้ามามีส่วนร่วมด้วย มีการสรุปรายงานผลการประเมินทุกครั้ง มีการพัฒนาผู้รับผิดชอบการประเมินผลการนิเทศ จากสรุปรายงานการประเมินผลการนิเทศในบางครั้งจะมีปัญหาและอุปสรรค ซึ่งคณะกรรมการประเมินได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการนิเทศครั้งต่อไปด้วย มีกิจกรรมการประเมินผลการนิเทศไว้ในโครงการอย่างชัดเจน 7) ด้านการสร้างเครือข่าย การเผยแพร่และขยายผลการนิเทศ มีรายละเอียดนำเสนอไว้ในโครงการ มีกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน โดยการจับคู่ครูให้คำปรึกษาแนะนำกันและกันหรือเป็นกลุ่มย่อย มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการนิเทศที่ประสบผลสำเร็จทั้งภายในและภายนอก ในโรงเรียนขนาดกลางและใหญ่จะจัดกิจกรรมนี้ตามบอร์ดนิทรรศการภายในโรงเรียน ส่วนในโรงเรียนขนาดเล็กจะไม่มีการจัดกิจกรรมนี้ สำหรับการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายนอก จะเป็นการจัดนิทรรศการในงานมหกรรมวิชาการระดับเครือข่ายโรงเรียน และระดับศูนย์ส่งเสริมประสิทธิภาพอำเภอ จัดทำสรุปรายงานผลการนิเทศเผยแพร่ให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกทราบ ในลักษณะต่างๆ และมีการนำเสนอต่อที่ประชุม

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ระดับประเทศ กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดนโยบายและมาตรการให้มีการนิเทศภายในโรงเรียนทุกแห่ง ทุกสังกัด พร้อมทั้งมีการกำกับ ติดตามอย่างจริงจัง ตลอดจนให้การส่งเสริมและสนับสนุนการนิเทศภายในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

1.2 ระดับเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรให้การส่งเสริมสนับสนุน หรือหาแนวทางช่วยเหลือ การนิเทศภายในโรงเรียนทุกโรงเรียนในสังกัด พร้อมทั้งกำกับ ติดตามอย่างจริงจัง

1.3 ระดับสถานศึกษา สถานศึกษาทุกแห่งควรกำหนดนโยบายให้มีการนิเทศภายในโรงเรียน และดำเนินการ อย่างมีระบบที่ชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

2.1 ในการนำรูปแบบการนิเทศภายในนี้ไปใช้ในโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลางในองค์ประกอบด้านบุคลากร ควรให้บุคคลภายนอกเข้ามามีบทบาทหรือให้ความช่วยเหลือให้มากขึ้น ทั้งเป็นผู้นิเทศหรือผู้สนับสนุนการนิเทศ เนื่องจาก โรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลางมีบุคลากรจำนวนน้อย บุคลากรอาจจะมีความรู้ไม่ครบทุกเรื่องที่จะนิเทศ

2.2 ในการใช้รูปแบบการนิเทศภายในนี้ โรงเรียนสามารถปรับปรุงแก้ไขในแต่ละองค์ประกอบย่อยให้เหมาะสมกับ บริบทของแต่ละโรงเรียนได้

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบรูปแบบการนิเทศภายในโรงเรียน ตามขนาดของโรงเรียน คือ ขนาดเล็ก กลาง และใหญ่

3.2 ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมที่มาส่งเสริมสนับสนุนให้การนิเทศภายในประสบผลสำเร็จ

3.3 ควรมีการวิจัย พัฒนารูปแบบการนิเทศภายใน สำหรับสถานศึกษาในสังกัดอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

กรองทอง จิรเดชากุล. คู่มือการนิเทศภายในโรงเรียน. กรุงเทพฯ : อารักษ์กร, 2550.

กิตติมา ปรีดีดีลิก. การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : อักษรวิพัฒน์, 2532.

กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1. สรุปรายงานผล

การนิเทศการศึกษา ประจำปีการศึกษา 2551. ร้อยเอ็ด : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1, 2552.

_____. รายงานผลการสอบวัดคุณภาพระดับชาติ (O-NET) ปีการศึกษา 2552. ร้อยเอ็ด : สำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1, 2553.

คมศักดิ์ อโน. การพัฒนาระบบการนิเทศภายในโรงเรียนชุมชนบ้านลิแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. การศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.

จำเนียร จิรนิ้ง. ความต้องการการนิเทศภายในของครูประจำชั้นโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.

ชาลี มณีศรี. การนิเทศการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บุรพาสาน, 2542.

นรา อารังสุข. การศึกษาความต้องการของครูในการนิเทศภายในจากผู้บริหารสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. จันทบุรี : สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี, 2544.

- นิพนธ์ ไทยพานิช. การนิเทศภายในโรงเรียน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การนิเทศการสอน. กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, 2546.
- รัตน์ ลิทธิสวนจิก. การพัฒนาระบบการนิเทศภายในโรงเรียนบ้านโพนทอง อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด.
การศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.
- รุ่ง แก้วแดง. ปฏิบัติการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มติชน, 2543.
- วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์. หลักการนิเทศการศึกษา. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. “การพัฒนาระบบนิเทศและติดตามผล,” เอกสารประกอบการประชุม
สัมมนาหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2531.
- สำนักงานรัฐมนตรี. “กฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553,”
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 127 ตอนที่ 23 ก. หน้า 22-35. 2 เมษายน 2533.